

گزارشی درباره خسارات وارده

به

بلوک مراغه

در جنگ جهانی اول

(۱۳۳۶ - ۱۳۳۲ هجری قمری)

دو ماه بعد از شروع جنگ جهانی اول در نوامبر ۱۹۱۴
ذیحجه ۱۳۳۲ دولت ایران رسماً بی طرفی خود را اعلام نمود ولی
قدرت حفظ این بیطرفی را نداشت . حکومت مرکزی ضعیف و
متشکست و تحت نفوذ دول خارجی قرار داشت ، همچنین وضع مالی
دولت مغشوش بود و هیچ قوای ملی برای دفاع از مرزهای ایران
وجود نداشت . احمدشاه که در ۱۳۳۲ تاجگذاری کرده بود جوان و
بی تجربه بود و سیاستمداران وقت در مقابل این وضع بحرانی
مستاصل و ناامید شدند بطوری که برخی از آنها جلای وطن کرده
و عده‌ای هم متمایل به سیاست های بیگانه گردیده بودند ، در نتیجه
هیچ کس قادر به رهبری نبود . مشکلترین مسئله در این اوضاع
هرج و مرج اشغال شمال ایران توسط قوای روس از سال ۱۳۲۹ بود .

در شروع جنگ ، قبل از اینکه دولت ایران بی طرفی خود را اعلام کند دولت عثمانی به بهانه اینکه دولت روس داخل خاک ایران است و خطری برای آن دولت میباشد قوای نظامی خود را بدون توجه به اعتراضات دولت ایران به داخل خاک ایران اعزام داشت.^۱ سفیر عثمانی در مقابل اعتراضات دولت ایران قبول کرد که اگر دولت روسیه قوای خود را فراخواند آنها نیز خاک ایران را تخلیه کنند ولی تقاضای دولت ایران از روسیه مبنی بر تخلیه قوای نظامی آن دولت مسموع نیافتاد و فقط روسها قبول کردند که پس از پایان جنگ و برقراری صلح قوای خود را از ایران بازخواسته خسارات وارده به آذربایجان را جبران نمایند.^۲ ایران در نتیجه تهاجم قوای عثمانی و روس تبدیل به صحنه جنگ شد و خسارت بسیاری به ایران بخصوص به صفحات غرب کشور، وارد آمد و دولت مرکزی که قادر بجلوگیری از این وضع نبود کاری جز اعتراض نداشت. در اوایل جنگ دولت ایران به فکر تهیه صورتی از خسارات وارده به آذربایجان و کردستان افتاد. وزیر خارجه وقت علاءالسلطنه طی چندین نامه به کارگذاری آذربایجان و کردستان دستور تهیه صورتی از خسارات وارده را داد. مضمون یکی از نامه ها چنین بود.

۱- دولت ایران مدعی بود که در جلسه ای با سفرای روس و انگلیس تصمیم گرفته شد که ایران بی طرف بماند مشروط به اینکه روسها خاک ایران را تخلیه کنند تا بهانه ای بدست ترک ها داده نشود که بدنبال آن خاک ایران اشغال نشود ولی بعداً دولت روس در این مورد تعهدی نداد و ایران را تخلیه نکرد بنابراین ترکها به ایران قوا فرستادند.

۲- کتاب سبز «بی طرفی ایران» چاپ تهران ۱۳۳۶ صفحه ۴۸

مکتوب متحدالمال وزارت خارجه بکارگذاری آذربایجان و کردستان ذیحجه ۱۳۳۲

نمره ۳۴۲

«چنانکه اطلاع دارید از ابتدای جنگ اروپا، دولت ایران عملاً بیطرفی خود را محفوظ و رسماً پس از اعلان جنگ روس و عثمانی، فرمان ملوکانه بر بیطرفی دولت علیه در جنگ فعلی اروپا و عثمانی صادر و بتمام مأمورین دولتی در داخله و خارجه ابلاغ گردید. بدیهی است با این ترتیب تجاوزاتی که از طرف دول متخاصمه بخاک ایران میشود کما فی السابق مورد تعرض و پرتست دولت علیه بوده در موقع خود جبران خسارات وارده مادی و معنوی مطالبه خواهد شد. عجلتاً برای اینکه بطور تحقیق معلوم شود چه اندازه خسارات از طرف قشون دول متخاصمه بر عایای ایران وارد آمده و مقدار آن از روی تحقیق معین و ثابت باشد لازم است. (بتمام کارگذاری های جزء حدود آذربایجان دستورالعمل جامعی بدهید که حتی المقدور مواظبت نموده از ابتدای هیجان اکراد و مقابله و زد و خورد آنها با قشون روس و همچنین بعد از اعلان جنگ روس و عثمانی، هر مقدار خسارتی که از طرف قشون روس و عثمانی و یا اکرادی که بتحریک رؤسای عشایر عثمانی انقلابات حدود غربی آذربایجان را فراهم آورده اند بر عایا و مالکین دهات و یا املاک خالصه دولتی وارد آمده و هر اندازه نفوس تلف شده و آبادیها و یا قراء خراب و احراق گردیده با قید محل و زمان و تاریخ مصرحاً در دفتر مخصوص، که برای اینکار ترتیب میدهند، ثبت و توضیحات لازمه را کاملاً قید و صورت صحیح مطمئن ترتیبی داده بوسیله آن کارگذاری بمرکز بفرستند تا انشاءالله در موقع خود بکار آید و البته توصیه خواهید کرد که خیلی مراقبت و مقید حمت و ثبوت مطالب مندرجه در دفتر مزبوره بوده و بتمام وسائل ممکنه سعی کنند که ذره از

انجام این مأموریت خود غفلت نکرده و ضمناً این اقدامات را خیلی محرمانه کرده طوری نکنند که مانعی برای اجرای وظایف خودشان فراهم آید. (از وزارت جلیله داخله نیز خواسته شده که موکده بعهدہ نایب‌الایاله آذربایجان صادر نمایند تا معزی‌الاب بحکام جزء دوائر بمساعدت باکارگذاری‌ها دستورالعملهای لازماً بدهند. بکارگذاری کردستان بجای مطالبی که در پرائنتز اسناد نوشته شود.

حتی‌الامکان مواظبت نموده بهر ترتیب که مناسب میدانید تحقیقات جامعه نمایند از وقتی که عثمانیها پس از تجدید حدود و عملیات کمیسیون فنی دو مرتبه بنای تجاوزات را گذاشته مخصوصاً پس از جنگ روس و عثمانی هرگاه تجاوزی کرده‌اند چه مقدار خسارات بر عایا و مالکین دهات و یا املاک خالصه دولتی وارد آمده و چه اندازه نفوس تلف شده و آبادیها و قراء خراب و احراق گردیده و اطلاعات مزبوره را با قید محل و زمان و تاریخ مصرحاً در دفتر مخصوص ثبت نموده توضیحات لازمه را نیز ضمیمه آن نموده صورت صحیح مطمئن ترتیب و بوزارت خارجه بفرستند، تا انشاءالله در موقع خود بکار آید و البته خیلی مراقبت و مقید صحت و ثبوت مطالب مندرجه در دفتر مزبور بوده و با تمام وسائل ممکنه سعی خواهید کرد که ذره‌ای از انجام این مأموریت غفلت نشده و ضمناً این اقدامات و تحقیقات را طوری باید محرمانه بکنید که مانعی برای اجرای وظایف خودتان فراهم نیاید»^۳

محمد علی علاء السلطنه

گزارش مربوط به بلوک مراغه در بیست برگ حاوی مقدار خسارات جانی و مالی است که در اثر تعدیات قشون های روس و

۳- کتاب سبز «بی طرفی ایران» متمم شش ماهه اول چاپ ۱۳۳۷ صفحه ۱۵۰

عثمانی بوجود آمده بود. این گزارش در جمادی‌الثانی ۱۳۳۷ ه. ق به وزارت خارجه ایران ارائه شد و «ورقه تعیین خسارات وارده به دولت و اتباع دولت علیه توسط تجاوزات قشون و مامورین دول خارجی» نام داشت.^۴

خسارات وارده به بلوک مراغه جمعاً یک میلیون و هفتصد و پنجاه و نه هزار تومان ضبط شده بود ضمناً تعداد افرادی که تلف شده بودند و مقدار غله و حشم که از بین رفته بود نیز در آن درج شده بود و بطور کلی این اوراق که از مجموعه خصوصی در اسناد عباس میرزا سالار لشگر که در آذربایجان دارای املاکی بود بدست آمده است حاکی از وضع دهات مراغه در طول جنگ جهانی اول است و برای بررسی تاریخ آن دوران خالی از اهمیت نیست.^۵

مثلاً میخوانیم که چگونه بعضی دهات چندین بار تحت تهاجم قرار گرفته غله و حشم رعایا و ملاکین توقیف شده و یا بقیمت نازلی خریداری نموده بودند و یا در مقابل آن منات کم ارزش پرداخته بودند یا چگونه مردم در اثر گرسنگی و ترس و فقر در بیابانها متواری شده عده‌ای از سرما تلف شده بودند، خانه‌ها خراب و باغات ویران گشته درختان را بریده بودند تا بمصرف پل سازی و سوخت رسانند. بدون شك خسارات وارده به این صفحات به آنچه در این اوراق درج شده محدود نبوده و نتایج آن تا سالهای بعد محسوس بود بطوری که دولت تا مدتی بعد از جنگ این دهات را از پرداخت مالیات معاف نمود. البته نباید فراموش شود که این مسئله در دوران بحرانی جنگ بوجود آمد

۴- کتاب سبز «بی‌طرفی ایران» متمم شش ماهه اول تهران چاپ ۱۳۳۷ صفحه ۱۵۰

۵- این اسناد در اختیار نگارنده است و قسمت هائی که در این مقاله به صورت نقل قول آورده شد تا این اسناد میباشد.

وقوای روس و عثمانی هر دو مرتکب این فجایع و تعدیات میشدند.^۶ پشت هر ورقه را آقایان علما و معاریف و کدخدایان اعضای کمیسیون های محلی و اعضای کمیسیون های دولتی ولایتی تصدیق و مهر کرده اند. آقایان علما و معاریف و کدخدایان که این گزارشها را مهر و امضا کردند از این قرار بودند: شیخ الاسلام - مشکوة الملک - ناظم الملک - اداره نظمیہ مراغه معاون مالیہ و حکومت مراغه و مضافات.

اعضای کمیسیون محلی این اشخاص بودند: معین السلطان ضیاء دیوان - بهجت الممالک - مجد السلطان، اعضای کمیسیون ایالتی که این اوراق را امضاء کردند مخاطب الدوله اعلم الملک مشاور السلطان و عبدالعلی ابن عبدالرفیع بودند.

در سالهای ۱۳۳۲-۵ ه ق قراء بهجت آباد و قوریجان مور تهاجم قوای روس قرار گرفته خسارت بسیاری بشرح زیر رعیت و مالک وارده آمده بود.

«بهجت آباد و قوریجان در سر راهها واقع شده اند نظامیان روس در تمام مدت اقامت خودشان در آذربایجان از این دو ده همه وقت

۶- قیمت حشم و غله از این قرار ذکر شده است:

۵۰ تومان	قیمت اسب سیورساتی
۳ تومان	گوسفند
۱۵ تومان	گاو
۷۵ تومان	شتر

قیمت غله از این قرار است:

۱۰۰ تومان	گندم خرواری
۸۰ تومان	جو خرواری
۲ قران	یونجه هربند
۵ تومان	کاه ۶ خروار
۱ قران	علف ۱ بند

عبور میکردند و معمولشان این بود که در حاصل رعیتی و اربابی را میچرانیدند باندازه‌ای که در این دو قریه مادامیکه روسها در آذربایجان اقامت داشتند همه ساله قریب یکصد خروار مأخذ اجاره کم شده بود و بنابراین اقلاً دو برابر و نیم همه ساله برعیت خسارت وارد آمد. حد متوسطی که برای عبور مرور نظامیان روس تخمین شده روزانه دو هزار نفر میباشد و ضمناً روی هم رفته یکصد نفر نظامی و یکصد رأس اسب و قاطرشان در این مدت سه ساله دائماً در این قریه اقامت داشته‌اند و تبدیل ساخلو در هرچند ماه یکمرتبه بهانه جدیدی برای تعدیات و تجاوزات آنان تهیه میگردد از بردن غله و یونجه و علف احشام و مواشی بدون تادیه قیمت مضایقه نمی‌کردند.

در این قراء مقدار زیادی درخت قطع کرده بودند و محصول بسیاری زیر پا از بین رفته بود و چهل نفر هم در اثر قحطی از بین رفته بودند، ضمناً روسها آنچه را که میخریدند با منات کاغذی میپرداختند که بهای آن تنزل کرده ضرر عمده‌ای باهالی رسیده بود کل تلفات مالی این دو قراء ۵۲،۸۷۵ تومان تخمین شده بود. قراء عباس‌آباد و کوزه سنج نیز چون در سر راه عبور و مرور نظامیان روسی واقع شده همه نوع تعدیات از نظامیان دیده است باندازه‌ای که در این دو ملک هشتاد جفت گاو و گاو آهن دایر بوده در حالیکه فقط هفت جفت مانده است و از هیچ‌گونه تعدیات و خسارت مالی فروگذار و مضایقه نکرده‌اند، قیمت تقریبی خسارت مالی ۳۲،۷۳۰ تومان بود و تلفات جانی بسیاری بوقوع پیوسته بود که شرح آن چنین بود «اوقاتیکه روسها از ساوجبلاق آمده و ملک‌کندی اقامت نمودند محض همجواری عباس‌آباد هر روز آمده بضرب چوب و

لغد رعیت را کتک کاری مینمودند بیست و پنج نفر بصدمه آن تلف شده و تقریباً پنجاه نفر هم [بجهت از بین بردن آذوقه اگرسنگی تلف گردیدند .]

از سال بعد قراء شیخ السلیم شیخ بابا دیزج و تازه کند نیز مورد تهاجم قرار گرفتند و شرح واقعه چنین بود :

«قراء فوق از بدبختترین املاک بلوک مراغه محسوب میشوند زیرا صدمات وارده بآنها از طرف روسها بیک مرتبه قناعت نشد . در سن ۱۳۳۳ هـ . ق از ساوجبلاق مراجعت مینمودند چون آثار مغلوبیت در آنها مشهود میشد از قتل و غارت دایر از خسارت مضایقه نداشته اند کلیه محصول این قراء را در زیر پای اردوی خودشان بکلی تلف و پایمال نموده و مبالغی اسب و قاطر و گاو و گوسفند بدور رعایت مالکیت از صحرا و گله گرفته بودند . در موقع مراجعت از صوفیان به تعقیب حزیمت دادن عثمانی ها که با یک روش غرور آمیز و بدون اعتنا به جان و مال محلی هائی که در معرض عبور و مرور آنها واقع شده بودند گذر کرده و اجناس و امتعه مرصوله املاک را جبران «گرفته و تأدیه قیمت با منات کاغذی بقیمت ۲ قران می پرداختند حال آنکه قیمت اصلی آن دو تومان بود .»

مقدار تلفات مالی ۵۰/۳۰۵ تومان بود و چون عده ای از رعایای این قراء در مقابل روسها از وحشت فرار کرده بودند ۲۵ نفر از سرما از بین رفته بودند .

در همان سال یعنی بین سالهای ۱۳۳۳-۵ هـ . ق در قراء آروق قلی کندی و حسین آباد این واقعه رخ داده بود :

«این سه قریه از یکطرف در سر راه واقع شده و از طرف دیگر در مدت سه سال اقامت نظامیان روس محل سکونت عده ای

نظامی بوده‌اند که هیچ وقت عده آنها کمتر از دویست نفر و دویست رأس دواب نبوده است قراء فوق باندازه رای مستأصل و پریشان شده‌اند که دو ثلث رعیت متفرق و دویست و پنجاه جفت معتبر آن منحصر به سی و دو جفت گردید، بعلاوه مقدار متنابهی گاه و یونجه و علف جبراً از مال رعیت و مالک برده و دیناری از بابت قیمت نپرداخته‌اند و آنچه را هم که بقیمت خریده‌اند ضرر عمده از بابت تفصیل قیمت و تفاوت منات وارد آورده‌اند. از باغهای قلی کندی و آروق بیشتر از دو هزار اسله تیر بدون تأدیه قیمت برده‌اند و حاصل باغات را نیز بکلی پایمال نموده‌اند.

ضرر مالی از قرار ۶۶۶،۱۵۰ تومان محسوب شده بود و تقریباً ۳۰ نفر زن و مرد نیز تلف شده بودند.

در آن سال در قراء چراجلو، مرادخانلو، باریجان و کور - کندی چنین وقایعی رخ داده بود، از تاریخ شرکت عثمانی در جنگ بین الدول دولت روس بخوبی حس نموده بود که سرحدات آذربایجان و عثمانی باید مستحکم شود. در تاریخ ربیع الاول ۱۳۳۳ برای اولین مرتبه ششصد نفر پیاده و دویست نفر قزاق با چند باطری توپ مأمور مستحکم حدود عثمانی شده بودند. در این قراء سه روز اقامت کرده بعد از اینکه قوای امدادی که عده‌شان کمتر از اینها نبود رسیده و بطرف موصل و کارکوت و غیره حرکت کردند، آنچه تعدی، بی‌حسابی و ظلم نموده در این املاک مرتکب شده و از هیچ اجحاف فروگذاری نکردند، در تمام مدت اقامت روسها در محلات مراغه این قراء فقط یکماه و چند روز تخلیه شده بود که دوباره بواسطه تجاوزات عثمانی مجبور به اشغال شدند و خسارت وارده در عرض سه سال از قبیل ضبط حاصل رعیتی و اربابی و عدم تأدیه قیمت اجناس ابتیاعی با تأدیه قیمت نازل به منات کاغذی که خود، مختار تعیین قیمت بودند.

خسارت وارده را مبلغ ۱۸۵،۰۹۴ تومان تعیین کرده بود
 ضمناً نوشته بودند که ۷۰ نفر از گرسنگی جان داده بودند .
 خسارات وارده به قراء شلیبیلی علیا و سفلی و محمد آ
 که در عرض راهها واقع شده «خارج از تخمین و قدرت تحریر
 تقریر است . املاک فوق میتوان گفت که خالی از سکنه شده
 زیرا قبل از ورود قشون روس بآن سامان فقط قریه محمدآ
 هشتصد نفر جمعیت و هشتاد جفت زراعت بود . نظامیان روس
 تاریخ جمادی الثانی ۱۳۳۶ تیر پامهای قراء را برای مصرف
 سوخت و تهیه اغذیه خود کشیده و سوزاندند . در سینه نیلان نیل ماللا
 از قراء فوق فقط چهل خروار حاصل برداشته رعیت باقیمانده
 هرچه دست و پا کرده از دست نظامیان لجام گسیخته ربوده و سرمایه
 زندگانی خود قرار داده اند و این بقیه نیز (خوانده نشد) گرفتار
 محکوم بمصدومیت میگردیدند .»

خسارات وارده راه ۱۰۲،۹۷۵ تومان تخمین زده اضافه
 کرده بودند که در این اوقات ۶۲ نفر از سرما و گرسنگی تلف
 شده بودند .

در شرح وقایع قراء مجیرآباد و قجلو چنین نوشته شده :
 «این دو قریه از تعدیات نظامیان ، خالی از سکنه شده و خسارتشان
 خارج از تصورات ، در حقیقت میتوان گفت رعایای این دو قریه
 دارائیشان بعلاوه خسارات وارده بمالک عبارت است اولاً از کلیه
 دارائیت رعیت و ثانیاً از کلیه عایدات سه ساله مالک که برحسب
 تخمین ذیلاً معین میشود ، ثالثاً تفاوت عایدات سنواتی تا وقتیکه
 این املاک دوباره آباد شود و به حال و بحالت اولی عودت نماید که
 آنهم اقلاده سال وقت معین فوق العاده لازم دارد.» خسارت تخمین
 زده به قراء ۶۵۴۰۰ تومان بوده و نیز نوشته که آنها نیکه

میتوانستند ، فرار کرده بودند ولی ۵۵ نفر با اهل و عیال چون قوای حرکت نداشتند از بین رفته بودند .

در قراورن حیدرآباد و نصیر کندی و قاریاغدی شرح وقایع از این قرار بود : «مدت سه سال تمام بواسطه عبور و مرور و اقامت نظامیان روس هر ساله نصف حاصل مزارع و باغات رعیتی و اربابی پایمال و بواسطه اسب و قاطر و شتر که برای حمل قورخانه و لوازمات نظامی که با خود داشتند چرانده و روی هم رفته يك ربع حاصل سه ساله را بقیمت نازل خریده و تادیه قیمت را با منات کاغذی نموده اند ، مقدار متنابهی گندم و جو جبراً بدون تادیه قیمت برده اند . باغ حیدرآباد اربابی که هزار تومان خرج مسلم اجاره داده میشد ، بواسطه نظامیان بکلی خراب و از حیز انتفاع خارج شده است . دو قطعه باغ اربابی در قراورن بکلی مخروبه و باغات رعیتی که مساحت آنها بیشتر از بیست برابر باغات اربابی میشد مخروبه تر گردیده . گاه و یونجه و علف هرچه شده بود دو سال با تادیه قیمت نازل و یکسال بدون قیمت جبراً از سر خرمن و صحرا برده اند . بعلاوه این املاک اردوگاه بوده هیچوقت نشده که کمتر از نه هزار قشون در آنجا اقامت نماید . قیمت خسارات مالی ۲۹۰ و ۴۲ تومان محسوب شده بود . درباره تلفات جانی چنین نوشته بودند : «در تاریخ ۱۳۳۳ اردوی نظامیان روس از ساوجبلاغ شکست خورده مراجعت میکردند ، رعایا از وحشت فرار کرده اند بقدر ۱۸ نفر در صحرا و ۲۵ نفر در عرض چهار سال اقامت نظامیان از تعدی آنها تلف گردیده بواسطه حبس و کمک کاری و درست کردن راهها تلف شدند .»

در قراء قرمزی خلیفه ، جارجیله و علی بیگلر بواسطه تعدیات وارده از نظامیان روس قراء مفصله فوق تمام خراب و

غیر قابل انتفاع شده . بهره ارباب و غیره هرچه شده تقریباً چه بقیمت حقیقه با دادن قیمت نازل که آنهم عبارت از منات کاغذی باشد چه جبراً برده اند . همچنین آذوقه مال و حشم برای رعیت باقی نمانده و باندازه [ای] رعیت مستاصل و پریشان شده بودند که محتاج اکل میته بودند ، حتی سگ مرده و اسب مرده را میخورند مختصر اشخاصیکه قوه زندگانی داشتند برای آذوقه مال خودشان ریشه علف در زمستان در صحرا می آوردند « تلفات مالی ۴۰۰، ۹۱ تومان محسوب شده بود و یکصد و بیست نفر از گرسنگی مرده بودند .

«در قراء حاجی بهزاد و مظفرآباد و کوله نو علیا و سفلا ، بواسطه توقف نظامیان روس «در کلیه محال مراغه تمام دهات از تعدیات وارده آنها از پا افتاده و مخصوصاً قراء مندرجه در همین ورقه بواسطه نزدیکی به محل اقامت نظامیان روس از کسرت تردد گاریچی و غیره که جهت آوردن گاه و یونجه و سایر لوازمات در محل های مذکور عبور و مرور میکردند همه نوع صدمه و خسارت وارد نمودند . علف و گاه هرچه آورده اند بمقدار جزئی از آنها منات روسی داده و به بعضی قبض میدادند ولی در کلیه بطور دلخواه جبراً می بردند . « مقدار خسارات مالی را ۱۸۰، ۱۳۰ تومان تخمین زده بودند و نوشته بودند ۳۰ نفر از گرسنگی تلف شده بود .

در قراء ولی آباد حسن آباد و جعفرآباد بواسطه اقامت نظامیان روس در قراورن و بعضی دهات عده دیگر «تمام قراء این محل بکلی مستاصل شده اند خاصه املاک مفصله فوق از عبور و تعدیات فوق الطاقه نظامیان روس خرابه شده و خرابی آنها تصوری نیست . قبل از ورود روس بخاک مراغه دارائیت رعایای قراء

مفصله تقریباً بریکصد و پنجاه هزار تومان بالغ بود ولی در موقع ورود اقامت نظامیان نصف رعایا بواسطه خسارات متفرق شده و عجلاته بقیه رعیت که در مضیقت بحکم عدم محسوب است از همه گونه دارائیت محروم . حالیه تمول و ثروت بین سه قریه بیشتر از ده هزار تومان نمی شود . قطع نظر از همه نوع تعدیات جبراً گندم و جو و کاه و یونجه اربابی و چه رعیتی بدون تادیه وجه برده از اغنام و مواشی ۵۷ جفت این قراء به هیچ وجه اثری باقی نگذاشته اند . « مقدار خسارت مالی ۱۸۰، ۱۳۰ تومان بود و ۳۰ نفر از گرسنگی تلف شده بودند .

رفتار نظامیان عثمانی مشابه رفتار روسها بود و بعضی دهات چندین دفعه دست بدست گشته بیشتر از سایرین خراب شده بودند شرح وقایع در قراء مرمری خلیفه ، چاریچلو و علی کلو در بین سالهای ۱۳۳۲ الی ۱۳۳۷ از این قرار بود :

«قراء فوق جزء قرائی هستند که مورد حمله نظامیان متخاصم واقع گردیده و نظامیان طرفین در آنجا غالباً یا مغلوباً بوده و در هر دو حال ابداً رعایتی در احوال رعایای فلك زده آنجا نکردند و در هیچ گونه خرابی و غارت مضایقه ننموده اند . در سنه ۱۳۳۲ و ۱۳۳۳ عثمانی مقدار دو بیست خروار گندم از انبار قریه علی کلو برده اند، حال آنکه همان غله بیک نفر تاجر معتبر تبریز فروخته شده بود و حالیه همین مسئله بین مالک و تاجر مزبور مطرح و محل گفتگو واقع و عین غله را مطالبه می نماید .»

مبلغ خسارت مالی که به رعایا و مالکین وارد آمده بود ۴۶،۲۴۵ تومان درج شده بود .

در همان سالها یعنی از ۱۳۳۳ الی ۱۳۳۷ هـ ق وضع قراء ولی آباد حسن آباد و جعفر آباد از این قرار بود : «تاریخ ۱۳۳۳ که

نظامیان دولت عثمانی به میاندوآب آمده بودند خسارتی که بواسطه آنها بقراء مفصله فوق وارد شده ، بموجب صورت ذیل تخمیناً چهارده هزار تومان بود ولی در تاریخ ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ چون املاک از آبادی افتاده بودند ، نظامیان عثمانی هنگام ورود مجدداً موقعی برای ایجاد خسارت نیافته و به همان سیورسات معمولی اکتفا نموده اند .

در همان سالها شرح وقایع در حیدرآباد ، نصیر کندی و قاریاغدی از این قرار بود : «در ۱۳۳۳ که شجاع الدوله مغلوباً در میاندوآب و حدود کردستان بود جهت نبرد عثمانی ها با وجود عده قلیل ، خسارات فوق العاده بقراء فوق وارد آورده اند . مخصوصاً بمقدار متنابهی غله بدون تادیه قیمت برده ، تمام مخارج خود را بر عایا و نمایندگان مالک تحمیل کردند ، خانه چند نفر رعیت و مباشر را غارت نموده و بیست رأس اسب و هفت رأس قاطر مباشر را با تمام مخلفه خانه اش به غارت برده اند . ضمناً چهار هزار تومان نقد بعنوان اعانه به عساکر اسلامی از مالک دریافت داشته از رعایای بیچاره نیز باندازه قدرت هر یک مبلغی باین اسم دریافت نموده اند . در تاریخ ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ عثمانیها که در قراورن و توابع شش ماه اقامت داشتند با وجود مجاعه عمومی سیصد و سی و شش خروار از مال مالک جبراً غله دریافت داشته و به باغات محل مزبور خسارات فوق العاده وارد آورده اند . مبلغ خسارت را ۶۳،۶۹۵ تومان حساب کرده بودند .

در قراء چراغلو ، مرادخانلو و کردکندی در تاریخ ۱۳۳۳ برای دفعه اول که عثمانیها بخاک آذربایجان تخطی نمودند ، بقراء فوق آمده و مقدار ۶۲ خروار غله ۱۲۵۰ تومان نقداً از مالک دریافت داشتند . در تاریخ ۷ - ۱۳۳۶ عثمانیها که به

آذربایجان سوق قشون نمودند در مدت شش ماه اقامت و عبور و مرور خسارات فوق العاده به رعیت و مالک از قبیل مداخله مستقیم در اخذ مالیات و بهره‌ها و عنوانات دیگر هرچه حاصل بود برده و برای اعاشه رعیت باقی نگذاشته و اجناس را بقیمت نازل با قران قیمت کرد و با لیره کاغذی هر لیره از قرار پنج تومان بمالک و رعیت تادیه نمودند، در حالیکه قیمت عادلانه لیره شش هزار دینار بود. در حقیقت میتوان گفت که بهیچ وجه در تجاوزات و تعدیات و اجحافات معموله‌شان فروگذاری ننموده‌اند. در این گزارشات مقدار ۸۲،۴۲۵ تومان ضرر مالی تخمین زده شده بود ولی شرح تلفات جانی ندارد.

«در قراء آروق، قلی کندی و حسین آباد عثمانی‌ها از سال ۱۳۳۶ بیعد» اردوی خودشان را برای استحفاظ و مدافعه از عملیات طرف مخاصم دائماً درین دهات تمرکز داده و کلیه عملیات آنها از قبیل قتل ارامنه و غارت املاک و جمع‌آوری سیورسات در این املاک واقع گردیده بنابراین صدمات و خسارات وارده به این املاک چه از طرف روسها و چه از طرف عثمانی‌ها با مختصر امعان نظر میتوان به تحقیق کشف نمود. «نظامیان عثمانی در این قراء ۱۹۰۷۵ تومان خسارت وارد آورده بودند و ۶ نفر از وحشت تلف شده بودند.

در قراء حاجی بهزاد و مظفرآباد و کوسه‌لر علیا و سفلا هرچند اقامت نظامیان روس برای قراء مفصله فوق چیزى باقی نگذاشته بود، خاصه تا سال گذشته که بکلی ولایت را تمام کرده و در حکم خالی از سکنه گردیده بود، بعهد عثمانیها از نقدی و اجحاف مضایقه نکرده و خسارتی که وارد آورده به این شرح است: «از جمله مقدار ۲۳۱ خروار غله اربابی و رعیتی را از

خرمن برداشته و به خرواری پانزده لیره کاغذی داده اند که در واقع قیمت پانزده لیره مزبور عبارت از ۹ تومان بوده و حال آنکه قیمت غله خرواری یکصد تومان و تفاوت هر خروار عبارت از ۱ تومان است که ذیلاً معین میشود. « خسارت وارده را ۲۴،۵۹۶ تومان تخمین زده بودند .

در قراء محمد آباد ، شلبیلی علیا و سفلی ، مقدار خرابی که روسها ببار آورده بودند ، چندان بود که بعد از تخلیه قشون روس این املاک خالی از سکنه گردیده و جز چهار جفت رعیتی در این قراء چیزی باقی نمانده بود . « بنا بر این عثمانیها بهمان سیورسات معمولی اکتفا کرده و موقع برای تخریب پیدا نکرده اند . « مقدار خسارت نیز کم و ۱۳۵۱ تومان تخمین زده شده بود .

در قرائین بهجته آباد و قوریجان همان وقایع تکرار شده بود و «عثمانیها در موقع ورود به قریتین فوق مقداری غله و یونجه و گاه و علف بدون تادیه قیمت برده و هرچه خریده اند با لیره کاغذی مبادله نموده و هرلیره را از قرار ۵ تومان جبراً داده در مقابل متاع خریداری کرده اند ، حال آنکه قیمت عادله هرلیره شش قران بوده و تفاوت آن که ۴ قران است متوجه مالک و رعیت گردیده سوای مقدار غله که از خرمنها جبراً برداشت میکردند سیورسات هم نسبت به اهمیت هر ملک بزور مأمور خود دریافت میداشتند . « مقدار خسارت را ۷،۹۳۰ تومان تخمین زده بودند .

در قریتین عباس آباد کوره بلاغ نیز همان وضع پیش آمده بود و «نظامیان عثمانی اشیاء و مواشی ذیل را بدون تادیه قیمت با قوه حربیه گرفته مقدار عمده که ذیلاً بیان می شود از خرمنهای این قریه غله نکوبیده را باضجر و آزار رعایا حمل اردوی خود نموده بعلاوه و عدم تادیه قیمت ، املاک مزبور را دچار قحطی

فوق العاده نموده‌اند. « مقدار خسارت ۱،۷۷۵ تومان و ۶۲ نفر هم از قحطی تلف شده بودند .

در قراء شیخ السليم ، تازه‌کند ، شیخ بابا و ایزج نیز چون «در موقع اقامت قشون روس بکلی مغروبه گردیده بود برای غارت عثمانیها چیزی باقی نگذاشته بودند لهذا عثمانیها بهمان سیورسات معمولی خود اکتفا نمودند .» در این قراء ۷۹۰ تومان خسارت نوشته شده بود و ۹ نفر هم از گرسنگی مرده بودند .

چنان که ذکر شد این اوراق فقط مربوط به بلوک مراغه ایالت آذربایجان است ولی در اصل دولت ایران ادعای خسارات و تلفات مالی بمبلغ ۴۳۶،۰۴۵،۰۰۰ تومان و تلفات جانی ۳۰۰،۰۰۰ نفر را مینمود.^۷

در پایان جنگ دولت ایران بدون دریافت هیچ‌گونه دعوتنامه هیأتی را تحت ریاست علی قلی خان مشاور الملك انصاری وزیر خارجه^۸ برای شرکت در کنفرانس صلح به ورسای روانه پاریس نمود و تقاضای تجدید نظر در قراء داد ۱۹۰۷ م ، الغای امتیازات دول خارجی ، پرداخت خسارات وارده و اعاده مرزهای قدیم ایران را نمود^۹ که بقول یکی از نویسندگان این تقاضاها چنان غیر مترقبه بودند که امکان موفقیت نداشت مرحوم فروغی نیز که از اعضای این هیأت بود در این باره نوشته : «اما در باب دعاوی ارضی پرده پوشی نمی‌کنم که این يك ادعای زیادی بود که ما کردیم

۷- ایرج ذوقی «چگونگی شکست ماموریت نمایندگان ایران در کنفرانس صلح پاریس» مجله بررسی‌های تاریخی ، شماره ۵ سال دهم (۱۳۵۴) آذر - دی ، صفحه ۶۵-۹۲
 ۸- اعضای این هیات عبارت از ذکاء الملك فروغی ، حسین علانبیل‌الملك ، انتظام‌الملك و امان‌الله میرزا جهانبانی بودند . -
 ۹- ایضاً

مبالغه آمیز بود ، مخصوصاً نقشه هم که کشیدیم مزخرف بود .^{۱۰}
 ایران را به بهانه اینکه جزء دول متخاصم نبود از شرکت در
 کنفرانس مانع شدند^{۱۱} و چنان که از نامه فروغی مشهود است
 مشاور الممالک و همراهانش کاملاً از تهران بی خبر بودند و
 هیچ گونه پشتیبانی از طرف دولت از آنها نشد ، البته دولت
 انگلیس هم که در صدد انعقاد قرارداد جدیدی با دولت ایران بود
 تحریک میکرد تا از حضور ایران در کنفرانس ممانعت بعمل آید .
 بنابراین دولت موفق به دریافت هیچ گونه خسارتی نشد و با وجود
 امیدواری هیأت نمایندگان ایران که شاید موقعی که کار عثمانی
 مطرح خواهد شد به مناسبت اینکه ما با عثمانی همسایه هستیم^{۱۲}
 فرصتی پیدا شود تا مسائل ایران نیز مورد گفتگو قرار گیرد .
 ولی چنین نشد تا بقول مرحوم فروغی « مو از خرس » بکنند .^{۱۳}

ژوئیه ۱۳۵۴
 پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

۱۰- مقالات فروغی مکتوب ایران در ۱۹۱۹ جلد اول - اردیبهشت ۱۳۵۴ صفحه ۷۹

۱۱- ایضاً صفحه ۷۳

۱۲- ایضاً

۱۳- ایضاً صفحه ۷۸

کتابخانه عمومی وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

تاریخ ثبت کتاب: ۱۳۳۳
شماره ثبت کتاب: ۱۳۳۳

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

کتاب: ...
مؤلف: ...
موضوع: ...

تاریخ ثبت کتاب: ...
شماره ثبت کتاب: ...

تاریخ ثبت کتاب: ...
شماره ثبت کتاب: ...

۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰
۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰
۳۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰
۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰
۵۰۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰
۶۰۰۰	۶۰۰۰	۶۰۰۰	۶۰۰۰
۷۰۰۰	۷۰۰۰	۷۰۰۰	۷۰۰۰
۸۰۰۰	۸۰۰۰	۸۰۰۰	۸۰۰۰
۹۰۰۰	۹۰۰۰	۹۰۰۰	۹۰۰۰
۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰

کتابخانه عمومی وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

شرح تصورات بحر و شرف و تنگن سین و اکن حفصه و متعاهد مشرفه :

محل صدق آفتاب بنام و مدار و خطه از کوههای محل :

این جدول خطای کمسیون معانی معجون تخریج است از ورقه ا صدق بیست و سه :

این جدول خطای کمسیون ایالتی ناولاتی شرح از ورقه و صنعت اصحاب کمسیون بطور اول صدق خطای

